

Šokoval jsem své studenty duší

O VLADIMÍRU SMÉKALOVÍ se trápí, že pozval ho domů zaženat hořit mu plyn přes hlavu a unést ho – jinak prý nepřijde. Jedinec, na co šly, je totiž nabídka přednášky skupině lidí. Mezi jeho oblíbená témata patří studenti, duše a víra. A taky o nich dokáže celé hodiny poutavě vyprávět.

Na vysoké škole už učíte více než 52 let. Považujete nějaké trendy ve výuce?

Připadá mi – a objevuje se to často i v hodnocení od studentů – že se fakulty stávají jaksi bezduchovnější, kde osobní vztah mezi učitelem a žákem mizí, a mám pocit, že tím řada studentů trpí. Výuka nesmí být přednášena jako mrtvá věda – to pak studenti nedokážou nadchnout.

Vadí to jen studentům, nebo i učitelům?

Když jsem s výukou začínal, měl jsem potřebu rozvíjet osobnost studentů a považují to za svoje poslání dodnes. Tím, že najednou nemám v ročníku 10 až 30 studentů, ale třeba i 100, ztrácím možnost oslovit každého z nich tak, aby byly mobilizovány jeho schopnosti. A to mě mrzí.

Nemyslíte si, že si dnešní školství ukouslo příliš velké sousto, co se počtu vysokoškolských studentů týče?

Jsem toho názoru, že velké množství dnešních studentů můžeme vzdělávat z hlediska schopnosti přijímat informace, ale už ne z hlediska jejich osobnostního rozvoje. Efektivní vzdělávání předpokládá, že o něčem nejenom informujeme, ale také se něčemu prostřednictvím osobní zkušenosti naučíme. Dovednost, která je jen prakticky vtučena do hlavy, je studentovi málo užitečná.

Celý život se věnujete psychologii. Jaké je její místo v dnešním světě?

Volně bych citoval jednoho vědce z předminulého století, který tvrdil, že 19. století bylo stoletím fyziky, a vyslovil prognózu, že 20. století bude patřit biologii a 21. století bude dobou psychologie. Na to čekám a těším se.

To zní hodně tróufale...

Podívejte se, třeba za posledních dvacet let se jenom u nás zdvojnásobil počet duševních poruch. Takže ano, psychologie je dnes v módě, ale to proto, že je jí zapotřebí pro zkoumání příčin delikvence nebo naopak výjimečných schopností. A také ji potřebujeme pro vzdělání pracovníků a lidí, aby jednali na lidsky založeném vztahu „JÁ – TY“, a ne „já – ono“. Potřebujeme proto odhalit, co činí život kvalitním a naplněným a co naopak pustým a prázdným. Pokud se tyto úkoly podaří splnit, bude to výborný start do 3. tisíciletí, protože to pomůže odstranit celou řadu negativních jevů v lidských vztazích.

Čím si vysvětlujete tento nárůst duševních poruch?

Protože jsme žili 40 let v komunismu, tak jsme si ještě úplně neprošli „rafanským“ obdobím kapitalismu. Takže si teď odžíváme, co mají západní státy už za sebou. Pro mnoho lidí je život drama o tom, jak se mít dobře. Na jedné straně zvyšují svou konzumentskou chvilost, ale na druhé straně jim to neptnáší pohodu, spíše prázdnotu z toho, že to vyvlastňuje naši duši.

Je pro psychologa pojem duše dany, nebo je to jenom zástupný termín pro něco jiného?

To je velmi palčivá otázka, protože psychologie – věda o duši – se věnuje psychologickým procesům, vlastnostem, sklony, tendencím a tak dále, ale ne jejich základu. Duši se jednoduše vyhýbá. Nanevlast se pragmaticky hovoří

V Božím plánu mi možná bylo uloženo čtyřicet let putování pouští,“ ohlíží se za svým životem Vladimír Smékal.

o vědomí nebo o lidské mysli, ale to jsou jen takové zástupné termíny. Kde to vědomí je? V mozku? Nebo je to záležitost celého těla?

Snažil jsem se už na sklonku komunismu studenty vést k tomu, aby o duši uvažovali jako o realitě, a ne jako o fikci. Tehdy nás učili, že mozek je orgán a že duše je produktem jeho přirozené činnosti, tedy jakoby skoro cosi nepodstatného. Hledal jsem v knížkách 19. století nějaký jiný názor a objevil knihu polského teologa Pawlického, který velmi pěkně řekl, že mozek je nástroj a duše na něm jako klavírista rozehrává svoje kompozice, které vedou k tomu, že člověk je osobností s určitým životním programem. Dalo by se to tedy říci tak, že duše organizuje naše aktivity a vztah těla – vědomí – duch. Krásně to jednou vystihla moje malá vnučka, která když viděla, jak si připravuji přednášku, povídá: „Ty nevíš, co je to duše? Tak jim řekni, že duše je osoba, kterou nevidíme, ale cítíme ji svým srdcem.“

Zeptám se ještě jinak. Jaké povahy je duše?

Duše je forma, která sjednocuje, která dává materiálu těla tvar. To už pěkně naznačil Aristoteles, který formuloval koncept hylemorfismu, tedy látky a tvaru, do latiny přeloženého jako *materia et forma*. Pokud člověk zemře, buněčný materiál jeho těla se rozpadá. A je to zase jen hmota. Ale když je tato hmota buněk formována duší, která je udržuje a která jim dává i určitou dynamiku, intenci a perspektivu, je ten člověk živý. A z toho pochopitelně vyplývá závažná otázka, co se s touto formou stane, když člověk zemře. Rozpadne se, nebo existuje někde dál?

Co se předpokládá?

Těba víra dává odpověď, že duše po smrti putuje do království Božího, zatímco ve východních náboženstvích putuje třeba do nějakých dalších vtělení. Věda této otázce spíše uniká. Krásně to lze vyjádřit metaforou: Smrt je tečka, kterou končí náš životní příběh. Pro vědciho je to dvojtečka, ale co je za ní napsáno, svými pozemskými očima neumíme přečíst.

Kde bychom duši v lidském těle našli? Většina lidí by řekla, že v srdci...

To je tradice, která sahá až do starověku, a je fantastické, že vědci v posledních pat-

nácti letech objevují v srdci něco jako neuro-ny. Ukazuje se tedy, že srdce je orgán, který nejenom rozvádí do celého těla krev, ale také je to nástroj, kterým jsou ovlivňovány emoce anebo třeba i základní životní postoje člověka. Vyžaduje to ještě velká zkoumání, ale je docela možné, že časem dojde k propojení poznatků, které intuitivně zformulovali už starověcí filozofové.

Jak je možné, že to takhle odhadli?

To je pro mě velká záhada a považují to za důkaz, že Pán Bůh vkládá do významných osobností, jako jsou třeba proroci nebo vědci, určité myšlenky, které jdou dějinami a jsou postupně i potvrzovány, i když byly zformulovány takovým metafyzickým způsobem.

Jaký je vlastně vztah mezi pojmy tělo, duše a duch?

Slavný britský internista Henry Maudsley formuloval geniální větu: „Smutek, který se nemůže projevit slzami, nutí plakat jiné orgány.“ Když tedy potlačujeme pláč, promítne se to zkrátka do poruchy některého z orgánů. Tohle bylo formulováno už v 19. století a teď se to znovu dostává na pořad dne jako součást psychosomatické medicíny, která zkoumá vztah mezi tělesným a duševním. A pokud bychom to rozšířili o dimenzi duchovní, kterou z člověka také nemůžeme úplně škrtnout, je to právě duchovní vrstva, která je schopná harmonizovat naše tělo s duší.

Víra je ale ještě abstraktnější pojem než duše. Co na ni říká psychologie?

Těba víry nemusí být spojováno jen s náboženstvím. Víra je přijetí nějakého tvrzení – například víra v uzdravující sílu léků. Tehdy také věříme tomu, že nám lék pomůže. A skutečně je dokázáno, že čím více a rozhodněji léčivému účinku nějakého léku věříme, tím více působí.

Podíl víry na zesílení účinku léčby je však diskutabilní...

Medicina zná i pojem placebo, tedy látky, která dokáže uzdravit až třetinu pacientů, aniž je skutečně účinná. To bylo zjištěno už za první světové války, kdy vojáci v lazaretech prožívali opravdu těžkou mukou, protože byl nedostatek acylpyrinu. Některého lapidu-

cha napadla selahat se zdi, nemocní pacienti jako první přivázali ampu-ly. A u velkého procenta z nich došlo k uzdravení. Takže „placebo efekt“ je skutečný na víře.

Sám jste si prošel obratem na víru, jak se to stalo?

To je na dlouhé povídání. Vyrostl jsem v rodině, kde rodiče nebyli prakticky nábožensky broušení. Později na gymnaziu jsem dostal, který v řadě z nás probudil zájem o víru. Tehdy jsem se stal aktivně věřícím, do té doby jsem byl spíše naivně věřící a související s vírou jsem moc nechápal. Později jsem byl v kultu svým profesorem požádán, abych působil jako asistent. Když jsem si uvědomil, že půjdu na marxistickou fakultu, rozhodl jsem se, že nebudu sedět na dvou židlích, a protože jsem Pána Boha, aby mi odpustil a proml- mě ze svých služeb.

Jak pokračovalo vaše období nevěříč- nosti?

Já jsem nikdy nebyl aktivně nevěřící. Když jsem začínal na fakultě, vrhl jsem se na všechno dostupné, co mělo něco společného s duchovním a hinduismem. Takže jsem byl takovou, řekl bych, pasivní východní spiri- alitu.

Ale nakonec jste se vrátil ke křesťanství.

To bylo v průběhu mého tříměsíčního bytu ve Vídni v roce 1996, kde jsem se setkal i s kardinálem Königem. Jeho osobnost mne natolik oslovila, že jsem měl dojem, že na sestupuje Duch Svátý. Když jsem pak na likonocce dojel domů, jako v transu jsem byl rovnou z autobusového nádraží k jezuitám, abych se nechal vyzpovídat. Pak jsem mohl jít i ke svatému přijímání a z odpovědi na uložil, abych si dal do pořádku také manžel- ství.

Co to znamenalo?

Moje žena byla rovněž pasivně věřící, ale brali jsme se civilně. V roce 2000 – v den 40. výročí našeho občanského sňatku – jsem měl církevní svatbu. A kouzelné bylo, že mě oddával jeden z kněží, kterého jsem na počátku 90. let vyučoval psychologii. Byl to pro nás s manželkou moc významný moment a vzájemně otevření se sdílené spiritualitě a vztah jaksi posunulo do další dimenze.

Takže jste se opět po letech vrátil tam, kde jste začínal?

Ríkám tomu „přihrávky Boží“. V Božím plánu mi možná bylo uloženo čtyřicet let putování pouští, kdy jsem žil takovým světem, který jsem si ale uvědomuji, že jsem tam i trpěl.

JOSEF NEKULKA

Prof. PhDr. VLADIMÍR SMÉKAL, CSc. (*15. února 1935 v Novém Jičíně) vystudoval psychologii a filozofii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Jeleně z předních českých psychologů. V současnosti emeritní profesor na MU v Brně. Zabývá se zejména psychologií osobnosti, metodologií psychologie, psychologií náboženství a psychodiagnostikou. Spisovatel celou řadu odborných a populárně naučných publikací (např. *Přehled psychologie osobnosti – člověk v zrcadle vědy a jednání; O lidské povaze – úvod do zamyšlení nad psychickou a duchovní tvorbou osobnosti*).